

TOPORIŠIČEVA OBDOBJA

Na 35. mednarodnem slovenističnem simpoziju smo želeli pregledati in z nekaj časovne distance ovrednotiti delo akademika prof. dr. Jožeta Toporišiča z različnih vidikov: deloma z vidika časa in jezikoslovja, v katerem je ustvarjal, deloma s časovne in teoretične razdalje sodobnosti.

Jože Toporišič (1926–2014) je bil v drugi polovici 20. stoletja največja jezikoslovna avtoriteta na Slovenskem. Na ljubljanski univerzitetni slovenistiki je zaslužen za zasuk jezikoslovne paradigme iz diahronije v sinhronijo in za prenos težišča z jezikovnozgodovinskih in dialektoloških tem na raziskovanje knjižnega jezika. Po vrsti je obdeloval vse jezikovne ravnine, začenši s fonetiko in fonologijo, in v svojem raziskovanju uporabil večino sodobnih jezikoslovnih pristopov – od strukturalizma prek tvorbeno-pretvorbene slovnice do pragmatike, nekatere bolj, druge manj celovito, vsakega od njih pa na sebi lasten način. Bil je tako rekoč zadnji jezikoslovni enciklopedist. Tudi njegov pogled na jezik, še posebej na slovenski knjižni jezik in njegovo podobo, se je v času njegove skoraj petdesetletne intenzivne prisotnosti v slovenskem prostoru precej spremenil – začel je s strukturalistično odprtostjo v zgodnjih objavah konec 50. let 20. stoletja in v začetku 21. končal s knjigo o slovenski knjižnojazykovni normi in kodifikaciji. Vedno pa so bila njegova jezikovna stališča prepoznavna in odmevna. V širši javnosti so bila zelo vplivna, strokovna javnost pa jih je sprejemala ali zavračala, in sicer tako v času, ko je kot jezikoslovec začel svojo pot, kot tudi v času njegove največje moči.

V zborniku je 64 prispevkov zbranih v 11 sklopov. Začetni, pravzaprav »naslovni« sklop je *Slovenska slovnica* in je namenjen teoretičnim razmislekom o slovnici kot jedrnem delu jezikoslovja, vsebinsko pa uresničen v prispevku o konceptualnih prvih funkcionalnostrukturalne slovnice in njihovi realiziranosti v Toporišičevi slovnici. Naslednjih osem sklopov sledi zaporedju poglavij v Toporišičevi *Slovenski slovnici*. Prvotnemu, tj. Toporišičevemu naslovu poglavja pri nekaj sklopih sledi dopolnilo, ki zajema opis vsebine prispevkov v sklopu, hkrati pa poimenuje teme, ki jih Toporišič ni načenojal, npr. diskurz, ali pa se mu ni zdelo potrebno naslova posodabljati, npr. frazeologija, ki se pojavi šele v njegovi slovnici leta 2000. V sklopu *Glazoslovje*, ki je bilo Toporišičeva inavguracijska jezikoslovna disciplina, je predstavljeno delovanje fonetičnega inštituta na hamburški univerzi, katerega štipendist je bil Toporišič v začetku 60. let. V ta sklop smo uvrstili tudi besedilnofonetični prispevek, čeprav bi – glede na vzorec, ki smo mu sledili – sodil bolj v skladnjo, saj je Toporišič besedilno fonetiko obravnaval tam. Sklop *Besedoslovje*, ki smo ga dopolnili s frazeologijo in slovarjem, je tematsko najpestrejši. V njem prispevki najbolj neposredno vzpostavljajo dialog s Toporišičevim delom na področju leksikologije v najširšem smislu. V sklopu *Besedotvorje* sicer ni ravno veliko prispevkov, so pa zato ti zelo raznoliki, tako teoretično kot gradivno. *Oblikoslovje* očitno ni tema, ki bi v sodobnem slovenističnem jezikoslovju posebej vznemirjala raziskovalce. Oba prispevka v sklopu se ukvarjata s problemom glagolskega vida, med seboj se deloma prekrivata,

deloma dopolnjujeta, pogled na Toporišičevo razumevanje glagolskega vida se odpira s časovne perspektive in z vidika aspektoloških raziskav. Središčni položaj skladnje v jezikoslovju in še posebej v slovnici se kaže tudi v količini prispevkov v sklopu *Skladnja*. Izpostavljeno je zlasti vprašanje opredelitve stavčnih členov oz. skladenjskih funkcij in tudi ubesedovanje neaktivnih dejanj in stanj. Enako kot leksikološke so se proti koncu 20. stoletja razvile in razmnožile tudi teorije o besedilu in sporazumevanju sploh, kar potrjuje raznovrstna vsebina prispevkov v sklopu *Sporočanje*, ki smo ga ravno zato dopolnili z *besediloslovjem* in *diskurzom*. Razvoj jezikoslovja v tej smeri dokazujejo vsebine prispevkov, ki se razen enega le od daleč dotikajo Toporišičevega razmišljanja o sporočanju. Prav nasprotno so razmišljanja v sklopu *Slovenski jezik v času* močno zavezana dialogu z njegovim delom za zgodovino slovenskega knjižnega jezika. Prispevki v sklopu *Sodobna¹ vprašanja* so z dodatkom *norma, družbenost, dialektologija* zbrani v tri podsklope. Tudi tu lahko količino prispevkov primerjamo z angažmajem Toporišiča na posameznem področju. Na prvem mestu je vedno aktualna knjižnojezikovna norma, sledita sociolingvistični razmišljanji – zanimivo, da (ob vsem Toporišičevem angažmaju o družbenem položaju slovenščine v Sloveniji) obe predstavljata zamejski del. Osamljen je tudi prispevek o dialektologiji, a to področje vendarle ni bilo v središču njegovega zanimanja, čeprav je zanj prispeval tudi nekaj relevantnih spoznanj.

Zadnja dva sklopa sta zunaj poglavij slovnice. Sklop *Učenje in poučevanje slovenščine* obsega štiri prispevke o učenju/poučevanju slovenščine kot maternega jezika in dva o pouku slovenščine kot tujega jezika – prispevki ne morejo mimo Toporišičevih učbenikov in njihovega različnega pomena. Zadnji sklop *O Toporišiču* je povezan predvsem z njegovim delom za popularizacijo slovenskega jezika in jezikoslovja.

Na koncu še zahvala vsem, ki so sodelovali pri pripravi simpozija in zbornika, posebej sopredsedniku Miranu Hladniku ter sodelavcem Mateji Lutar, Damjanu Huberju in Petri Likar Stanovnik. Zahvaljujemo se tudi financerjem, ki so simpozij in zbornik omogočili.

Erika Kržišnik

¹ Zadnje poglavje, katerega naslov se v celoti glasi *Sodobna vprašanja knjižnega jezika in jezikoslovja*, se pojavi šele v Toporišičevi *Slovenski slovnici* leta 2000. Naslov je nekoliko zavajajoč, kajti *sodobna* se ne nanaša na »najnovejša, najmodernejša«, temveč na »aktualna, pereča« vprašanja knjižnojezikovne norme, sociolingvistična vprašanja itn.